

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Psühholoogia Instituut

Maria Olmann

SOTSIAALSELT SOOVITAV VASTAMINE LÄHISUHTE ENESEKOHASTES
ERINEVUSTES PARTNERIGA JA SEOS ENESEHINNANGUGA
Uurimistöö

Juhendaja: Toivo Aavik, PhD

Läbiv pealkiri: Sotsiaalselt soovitatav vastamine lähisuhetes

Tartu 2020

Lühikokkuvõte

Käesoleva uuringu eesmärgiks oli uurida sotsiaalse soovitavuse mõju lähisuhete kogemuste raporteerimisele võrdluses partneri hinnanguga ja seoses enesehinnanguga. Uuringu läbiviimiseks viidi läbi küsitlused püsisuhtes olevate eestlaste seas, kus üks osapool andis enesekohased hinnangud oma seotusstiilile, enesehinnangule ja täitis sotsiaalse soovitavuse küsimustiku ning seejärel hindas tema partner samuti esimese osapooleseotusstiili. Uuriti partnerite vahelist tulemuste kokkulangevust, eraldati jäägid ning analüüsiti nende seoseid sotsiaalselt soovitava vastamise dimensioonide ja enesehinnanguga. Leiti statistiliselt olulisi seoseid eelkõige ennastpetva eneseupitamise ja äreva seotusstiili vahel ning seoses enesehinnanguga. Järeldati, et eestlaste seas on äreva seotusstiili raporteerimine mõnevõrra soovimatu ja kallutatud.

Märksõnad: Sotsiaalselt soovitav vastamine, lähisuhete mustrid, vastuste kokkulangevus

Abstract

Socially desirable responding: Self-reported differences between partners regarding close relationships and relation to self-esteem

The purpose of this study is to analyze self-reported differences in relationship attachment styles in regards to socially desirable responding and in relation to self-esteem. A survey was administered to Estonians currently in close relationships, where one partner had to answer questions regarding their attachment style, self-esteem and socially desirable responding. Then the other partner had to assess the first partner's attachment style as well. The self-other agreements between partners were compared, residuals were extracted and then analyzed in relation to social desirability dimensions and self-esteem scores. Statistically significant results were found mostly between self-deceptive enhancement and anxious attachment style and self-esteem. It was concluded, that reporting anxious attachment style is somewhat undesirable among Estonians and might be affected by bias.

Keywords: Socially desirable responding, close relationships, self-other agreement

SISSEJUHATUS

Psühholoogiliste uuringute valiidsus

Teaduslike uuringute läbiviimisel on oluline arvestada erinevate keskkonnast ja katsealustest tulenevate faktoritega, mis võivad mõjutada tulemuste valiidsust ja seetõttu viia ebaõigete järeldusteni. Üks aspekt, millega arvestada on katseisikute kallutatus ehk teadlik või mitteteadlik tendents esitada informatsiooni, mis ei vasta täielikult tõele, vaid on mõjutatud uurimisaluste tajuerinevustest ja motiividest. (Huang, Liao & Chang, 1998). See on aina suurenev probleem kaasajal, kui tahetakse läbi viia uuringuid ja saada võimalikult usaldusväärseid andmeid deviantse, ebaseadusliku käitumise ja muul viisil tundlike andmete kohta, kus uurimisalused ei esita korrektseid andmeid piinlikkuse vältimiseks (Tourangeau & Yan 2007). Tundlikeks loetakse privaatseid, stressitekitavaid või pühasid teemasid, millele vastamine tekitab emotsionaalseid reaktsioone või stigmatiseerimise riski oma sotsiaalses grupis (Lensvelt-Mulders, 2008)

Sotsiaalne soovitavus

Üks selline kallutatus, millega tuleks arvestada on sotsiaalne soovitavus (SS). Sotsiaalse soovitavuse all mõistetakse uurimisaluste tendentsi vastata küsimustikele viisil, mis näitavad vastajat paremas valguses, sotsiaalsete normidega kooskõlas (Zerbe & Paulhus, 1987). SS kohta on öeldud ka, et see on kogum heaks kiidetud ja soodustatud käitumisviise, millele vastavalt käitumine ei ole samas eriti tõenäoline (Crowne & Marlowe, 1960).

SS on üks märkimisväärne probleem enesekohaste küsimustike tulemuste usaldamisel ja tõlgendamisel nii positiivsete tegude ülehindamisel kui negatiivsete alahindamisel. Eriti probleemne on sotsiaalselt soovitav vastamine (SSV) enesekohastes küsimustikes inimestele tundlikel teemadel, näiteks võimekus, iseloomujooned, seksuaalkäitumine ja narkootikumide tarvitamine (Krumpal, 2013). Välja toodud teemade puhul lähtuvad inimesed ühiskondlikest normidest ja sotsiaalselt aktsepteeritavatest või eelistatud vastustest ning esitavad ebausaldusväärset informatsiooni (Lensvelt-Mulders, 2008).

SS mõistet psühholoogiliste uuringute valdkonda tuues leiti, kuidas isikuomaduste hinnanguline heakskiit teistes ehk SS on tugevalt korreleeritud sellega, kas isik kasutaks neid omadusi enda kirjeldamiseks (Edwards, 1953). On leitud, et katsealused mõtlevad hoolikamalt ja

vastavad aeglasemalt küsimustele, mis võivad mõjutada nende mainet ehk SSV toimub mõju hindamise protsessina (Holtgraves, 2004).

Faktoranalüüsid on näidanud, et SS sisaldab endas kahte dimensiooni: ennast pettev upitamine *Self Deceptive Enhancement* (SDE), mis on aus aga liialdatult positiivne ja mulje kujundamine *Impression Management* (IM), mis on teadlik kavatsus end teistele meeldivamana näidata (Paulhus, 1984). SDE vastused on alateadlikud, aitavad hoida positiivset enesehinnangut aga IM vastused kontrollitud ja kalkuleeritud viis ebarealistlikult positiivseid vastuseid anda petlikult meeldiva mulje jätmise eesmärgil (Paulhus, 1986). Dimensioonide mõõtmiseks on loodud küsimustik *Balanced Inventory of Desirable Responding* (BIDR).

SSV vältimiseks ja minimeerimiseks on leitud, et konfidentsiaalsuse tagamine vähendab tundlikel teemadel esitatud küsimustele vastamata jätmist (Singer, Von Thurn & Miller, 1995). Samuti on leitud, et enesekohaste küsimustike formaat, küsimuste kontekst ja administreerimise viis mõjutavad tundlike andmete avaldamise määra, arvutis enesekohaste küsimustike täitmine annab paremaid tulemusi kui intervjuerimine (Tourangeau & Smith, 1996).

Partnerite tajumine

Inimese suhtestaatus ning suhte edukus on seotud minapildi, enesehinnangu ja välismaailmale paistmisega (Mikulincer, 1995). Sellest järeldub, et uurides suhete kohta, võivad inimesed vastata kallutatult, tahtes end paremana näidata.

Lähisuhte partner on inimese oluline sotsiaalse minakontseptsiooni osa ning mõjutab seda, kuidas inimene end näeb ja defineerib (Shavelson & Bolus, 1982). Kuna partnerlussuhe ja selle edukus on samuti tähtis osa inimese sotsiaalsest kuvandist, on leitud, et enda ja partneri vahelise suhte kirjeldamisel kasutatakse teadlikku muljekujundamist (IM) ning püütakse suhet ühtsema ja tervemana näidata (VanderDrift, Tyler & Ma, 2015)

Üks suhte tervislikkust ja soovitavust näitav mõõtevahend on lähisuhete küsimustik *Experiences in close relationships* (ECR), mis põhineb Bowlby lähisuhete kiindumusmustriteoorial (Bowlby, 1988). See on koostatud individuaalsete erinevuste uurimiseks seoses lähisuhete kiindumusmustritega, täpsemalt äreva ja vältiva dimensiooni uurimiseks. Enda ärevuse- ja vältimise dimensiooni hindamises on leitud seosed mulje kujundamisega – halva sotsiaalse kuvandiga seotusstiilidel (ärev ja vältiv *preoccupied*) oluline negatiivne seos ja hea või

neutraalsema sotsiaalse kuvandiga seotusstiilidel (turvaline, vältiv dismissive) nõrk positiivne seos (Leak & Parsons, 2001).

Inimesed kipuvad end ja oma lähedasi hindama rohkem SS normide järgi, kui teisi inimesi üldiselt (Pedregon, Farley, Davis, Wood & Clark, 2012). Mina ja Tema versioonide isikuomaduste hinnagu kokkulangevus kasvab, mida pikem on üksteise tundmise aeg ja lähedus (Lee & Ashton, 2017) ning seda eriti vähem nähtavate omaduste puhul, näiteks vaimne stabiilsus ja neurootilisus (Connelly & Ones, 2010; Vazire, 2010). Sellest järeldub, et lähedased inimesed tunnevad üksteist märkimisväärselt hästi, kohati isegi paremini, kui inimene ise ja suudavad anda tõepäraseid iseloomu ja harjumuste kirjeldusi (Vazire, & Mehl, 2008). Kui anda juhusteks võimalikult tõepärase hinnangu andmine, on leitud, et hinnangute tõepärasus tõepoolest suureneb ja on võrdlemisi usaldusväärne tõepärase hinnangute leidmise meetod (Biesanz & Human, 2010).

On loodud hüpoteese selle kohta, kas SSV mõjutab ka Mina ja Tema versioonide kokkulangevust ning varasemates uuringutes leitud, et Mina versiooni SSV suhtes kontrollimine koguni vähendab kokkulangevust ega lisa valiidsust (McCrae & Costa, 1983). Uuemad uuringud on selle kahtluse alla seadnud ja leidnud, et SSV suhtes kontrollimine kas suurendab või ei mõjuta oluliselt valiidsust ja kokkulangevust (Konstabel, Aavik & Allik, 2006). Samas on ka uuringuid, mis seavad hinnangute kokkulangevuse mõjutatuse SSV, eriti SDE poolt kahtluse alla ja raporteerivad minimaalseid erinevusi (Kim, Di Domenico & Connelly, 2019)

Enesehinnang

Enesehinnang on pikalt uuritud isiksusjoon, mis on keskseks mõjuteguriks õppimise ja enesearengu ning psühholoogia ja vaimse tervise osas. Positiivse enesehinnagu säilitamine mõjub hästi inimese enesekontseptsioonile ning funktsioneerib instrumentaalse tegurina soovitud tulemuste saavutamisel. (Shavelson & Bolus, 1982). Enesehinnang on osa minapildist ning mõjutatud sellest, kuidas inimene tajub ennast, selhulgas ka seoses lähisuhetega (Mikulincer, 1995).

On leitud, et kõrge enesehinnanguga inimesed rõhutavad teistele enda positiivseid jooni rohkem (Baumeister, Tice, & Hutton, 1989). Tundub loogiline ja ka kirjanduse poolt toetatud, et enesehinnang on seotud sotsiaalselt soovitava vastamisega, eriti ennast petva upitamisega, kuna positiivsete omaduste eneses nägemine ja raporteerimine aitab hoida kõrget enesehinnangut (Huang, 2013).

Sellest järelduvalt näib, et kõrge enesekindlusega inimesed omaks kõrgendatud minapilti ning vastaks seega SDE skaalal kõrgemalt, nähes end siiralt paremas valguses, kui tegelikult on.

Uurimistöö eesmärk ja hüpoteesid

Uurimistöö eesmärk on kontrollida lähisuhete küsimustiku mina ja tema vastuste kokkulangevuse ja enesehinnangu skooride seoseid sotsiaalselt soovitava vastamise osas. Eelneva kirjanduse põhjal luuakse eeldus, et partnerlussuhtes inimesed suudavad üksteist märkimisväärselt tõepäraselt kirjeldada, kuid iseenda kirjeldamisel võib esineda kallutatust SSV näol. Partnerlussuhte edukus on oluline minakontseptsiooni osa, seega kirjanduse põhjal võib see olla piisav motivatsioon end võimalikult heast küljest näidata.

Uuritakse ka seoseid enesehinnanguga, eeldusel, et kõrge enesehinnanguga inimesed näevad end sellest tulenevalt loomupäraselt paremini ning tajuvad oma häid omadusi rõhutatuna, mis on seotud mitteteadliku eneseesitlusega.

Tulenevalt probleemidest **hüpoteesid**:

1. Mina ja Tema ECR lähisuhete küsimustiku hinnangute vahel esineb statistiliselt oluline erinevus
2. Mina-tema jäägid seonduvad statistiliselt oluliselt sotsiaalse soovitavuse kahe komponendiga
3. Kõrge enesehinnang on positiivselt seotud mitteteadliku eneseesitlusega (SDE)

MEETOD

Valim

Valimiks on vähemalt 6-kuulises püsivas partnerlussuhtes olevad paarid. Küsimustikud täitis lõpuni 76 paari, 78 naist ja 74 meest. Osalejad olid vanuses 18-53, ($M=26.8$, $SD=8.0$). Keskmine suhte pikkus $M=5.3$ aastat, $SD=7.0$. Mina-versiooni täitjatest olid 63 naised ja 13 mehed, Tema-versiooni täitjatest 15 naised ja 61 mehed. Kõrgharidusega 48.7%, kutseharidusega 3.9%, keskharidusega 44.7% ja põhiharidusega 2.6%.

Uurimisalused leiti mugavusvalimi abil sotsiaalmeedias, foorumites ja tuttavate kaudu küsimustikku jagades. Kõik osalejad täitsid küsimustiku eesti keeles. Katseisik täidab enda kohta ECR küsimustiku Mina-versiooni, Rosenbergi enesehinnangu skaala küsitluse ning BIDR-7 sotsiaalselt soovitava vastamise küsitluse, seejärel täidab ta partner ECR küsimustiku Tema-versiooni.

Mõõtmisvahendid

Lähisuhte seotusstiil

Lähisuhete kiindumusstiili küsimustik *Experiences in Close Relationship Scale Short Form* (ECR-S) mõõdab suhete seotuse stiile (suhetega seotud ärevus ja vältimine) (Wei, Russell, Mallinckrodt & Vogel, 2007). Küsimustik koosneb 12 väitest, mida vastaja peab hindama 7-pallisel Likert'i skaalal (1 - pole üldse nõus, 7 - täiesti nõus). Küsimustiku lühiversioon valiti andmekogumise lihtsustamise eesmärgil, katsealuste motivatsiooni ja tähelepanu soodustamiseks, lühiversiooni sisereleiaablust on konrtollitud ja leitud, et see on usaldusväärne mõõtevahend (Cronbachi $\alpha=0.78-0.88$). Eestikeelne versioon adapteeritud Riina Häidkind poolt.

Küsimustiku tulemusi vaadatakse kahe alaskaalana, ärev ja vältiv seotusstiil, kus ärev vajab rohkem kinnitust partneri poolt ja vältiv tõmbub eemale. Võimalikud tulemused on vahemikus 6-42 punkti mõlema skaala jaoks, madalad skoorid tähistavad turvalist seotusstiili, mida peetakse kõige tervislikumaks (Mikulincer, 1995) ja kõrged vastavalt äreva ja vältiva seotusstiili olemasolu.

Sotsiaalne soovitavus

Sotsiaalselt soovitava vastamise küsimustik (Balanced Inventory of Desirable Responding, BIDR-7) on mitmedimensionaalne vahend, mis eristab kahe skaala vahel: muljekujundus (IM) ja ennastpettev upitamine (SDE). Küsimustik koosneb 40 väitest, mida vastaja peab hindama 7-pallisel Likert'i skaalal (1 – pole õige, 7 – väga õige). Mõlema skaalal on võimalik saada tulemusi 20-140 piires, kus kõrged skoorid tähistavad sotsiaalselt soovivat vastamist. Testi reliaablus SDE skaalal on Cronbachi $\alpha=0.68-0.80$ ja vältimise skaalal $\alpha=0.75-0.86$, kokku $\alpha=0.83$ (Paulhus, 1988). Küsimustiku on adapteerinud Toomas Niit, edasi arendanud Toivo Aavik ja Kenn Konstabel.

Enesehinnang

Rosenbergi enesehinnangu skaala (The Rosenberg Self-Esteem Inventory, R-EHI) mõõdab inimese üldist enesehinnangut. Küsimustik koosneb 11 enesekohasest väitest, mida vastaja peab hindama Likert'i skaalal (4 - täiesti nõus, 0 - ei ole sugugi nõus). Tulemused varieeruvad 0-44 punkti, kõrge tulemus näitab kõrget enesehinnangut. Eesti keelde adapteerinud Pullmann ja Allik, hea kontrollitud siserealiiblusega $\alpha=0.84$ (Pullmann & Allik, 2000).

Protseduur

Andmekogumine viidi läbi autori poolt märtsist kuni maini 2019. aastal. Uuringus osalemine ja küsimustike täitmine oli vabatahtlik ja võib igal hetkel katkestada. Osalejad tutvusid enne täitmist küsimustiku juhendiga, mis informeeris küsimustiku teemade, ülesehituse ja pikkuse kohta. Osalejatele kinnitati, et nende andmed jäävad konfidentsiaalseks ja täpsustati vajalikke tingimusi võimalikult tõesete tulemuste saavutamiseks, kus paluti osalejatel täita küsimustikud oma partnerist eraldatult, privaatses ruumis ja vastata võimalikult ausalt, nagu neile tundub.

Lähisuhete küsimustiku täitmiseks kvalifitseerumiseks loodi tingimus, et ootame vaid vastajaid, kes on olnud täitmise hetkeks oma praeguse partneriga vähemalt 6-kuulises püsisuhtes. Küsimustiku eesmärki kirjeldati kui lähisuhete, hoiakute ja enesehinnangu seoste uurimist, kuna uuringu tõelist eesmärki SSV uurimise osas ei oleks saanud avaldada tulemuste valiidsuse tagamiseks. Uuringus osalemine ei tohiks valmistada katseisikutele suuri ebamugavusi.

TULEMUSED

Avatud ja alustatud küsimustikke oli 301, nendest korrektselt lõpuni täidetud 91 (30.9%). Partneri Tema küsimustikest avatud oli 93 ja lõpuni täidetud 77. Ühe partneri küsimustiku sai eemaldatud andmetöötlastest, kuna ei leitud vastavat partneri koodi, millega kokku viia. Kõik ebakorrektsed ja paariliseta küsimustikud eemaldati samuti.

Mina ja Tema ECR lähisuhete küsimustiku hinnangud

Kontrolliti esimest hüpoteesi, kas Mina ja Tema ECR lähisuhete küsimustiku hinnangute vahel esineb statistiliselt oluline sarnasus. Koguskaala sisereliaablus Cronbachi alfa $\alpha=0.79$, ärevuse alaskaala sisereliaablus $\alpha=0.66$, vältimise alaskaala sisereliaablus $\alpha=0.87$. Parameetrilise testi eeldused ei olnud täidetud, analüüsiti mitteparameetriliste testide abil. Viidi läbi sõltumatute gruppide mitteparameetiline partnerite keskmiste võrdlus.

Mann-Whitney U testi tulemused näitasid, et partneri keskmine ärevuse skaala hinnang ($N=76$, $M=83.97$) on statistiliselt oluliselt erinev enesekohastest ($N=76$, $M=69.03$), $U=2320.5$, $p=0.04$, $d=0.34$. Partneri keskmine vältimise skaala hinnang ($N=76$, $M=81.89$) ei ole statistiliselt oluliselt erinev katseisikute omadest ($N=76$, $M=71.11$), $U=2478.5$, $p=0.13$, $d=0.247$ (Tabel 1). Efekti suurus on arvatud Psychometrica Mann-Whitney efektisuuruse kalkulaatoriga.

Korrelatsioonianalüüs andis ärevuse skaala Spearmani Roo $\rho=0.59$, $p<0.01$ ehk katsealuse ja partneri hinnangute vahel esineb positiivne seos, mis on ka statistiliselt oluline. Vältimise skaala Spearmani Roo $\rho=0.61$, $p<0.01$ ehk katsealuse ja partneri hinnangute vahel esineb positiivne seos, mis on ka statistiliselt oluline.

Sugudevahelisi ja vanusest tulenevaid olulisi erinevusi ei leitud. Kõige suuremad naiste ja meeste skooride vahed olid ärevuse ja vältimise skaalal, naiste keskmine ärevusel ($N=63$, $M=39.75$), meestel ($N=13$, $M=32.4$), $U=330.5$, $p=0.28$, $d=0.25$. Naiste keskmine vältimisel ($N=63$, $M=37.21$), meestel ($N=13$, $M=44.77$), $U=328.0$, $p=0.26$, $d=0.26$, kumbki erinevus ei olnud statistiliselt oluline.

Tabel 1. *Enesekohased ja partnerite hinnatud kirjeldavad statistikud skoorides*

Skaalad	M	SEM	SD	min	max
Enesekohased					
Eneseupitamine	80.62	1.36	11.99	54	122
Muljekujundus	82.32	2.04	17.82	38	120
Enesehinnang	29.16	0.96	8.35	7	44
Ärevus	20.91	0.67	5.83	12	40
Vältimine	11.82	0.66	5.75	6	28
Partneri hinnang					
Ärevus	23.18	0.82	7.10	8	40
Vältimine	12.83	0.65	5.63	6	34
Jäägid					
Ärevuse jääk	0	0.54	4.71	-9.30	12.42
Vältimise jääk	0	0.52	4.58	-10.11	18.17

Märkus. M – keskmine, SEM - mõõtmisviga, SD- standardhälve

Partnerite vastuste kokkulangevust analüüsiti ka küsimuste kaupa Mann-Whitney U testi abil. Tulemused Tabel 2. Tabelis toodud väited on skoorimise põhjal pööramata jäetud, et anda tõepärasem ülevaade katsealustele antud väidetest. Statistiliselt kõige olulisemad erinevused Mina-Tema skooride vahel küsimustes 1 katseisik (N=76, M=88.01), partner (N=76, M=64.99), U=2013.5, $p=0.001$, $d=0.54$. Küsimus 8 katseisik (N=76, M=86.86), partner (N=76, M=66.14), U=2101.0, $p=0.003$, $d=0.48$.

Tabel 2. Lähisuhete küsimustiku vastuste kokkulangevuse analüüs

Küsimus	Mina (M)	Tema (M)	<i>p</i>
1. Raskel hetkel partneri poole pöördumine aitab alati.	88.01	64.99	0.001**
2. Ma vajan palju partneripoolset kinnitust, et ma olen armastatud.	73.08	79.92	0.32
3. Ma tahan olla lähedane oma partneriga, aga ma tõmbun eemale.	80.07	72.93	0.30
4. Mulle tundub, et minu partner ei taha nii suurt lähedust, nagu mulle meeldib.	68.47	84.53	0.02*
5. Ma pöördun oma partneri poole paljude asjadega, ka julgustuse ja lohutuse saamiseks.	81.76	71.24	0.12
6. Minu lähedusevajadus hirmutab mõnikord inimesi minust eemale.	83.59	69.41	0.04*
7. Ma väldin oma partneriga liiga lähedaseks saamist.	76.72	76.28	0.94
8. Ma ei muretse eriti sellepärast, et mind võidakse hüljata.	86.86	66.14	0.003**
9. Harilikult arutan oma probleemid ja mured partneriga läbi.	83.40	69.60	0.04*
10. Mind häirib kui partner ei ole saadaval minu jaoks siis kui ma teda vajan.	72.47	80.53	0.23
11. Muutun närviliseks kui partner saab mulle liiga lähedaseks.	76.66	76.34	0.95
12. Ma tunnen muret, et mu partner ei hooli minust nii palju kui mina hoolin temast.	69.08	83.92	0.03*

Mina-tema jäägid

Teise hüpoteesi kontrollimiseks, kas Mina-Tema jäägid seonduvad statistiliselt oluliselt sotsiaalse soovitavuse kahe komponendiga, on vaja vaadata Mina-versiooni ilma Tema-versiooni mõjuta.

Lähisuhete küsimustiku Mina versioonist Tema-tulemuste eemaldamiseks viidi Statistica demoversiooni programmis läbi Multiple Regression Analysis abil jääkide analüüs. Tema-mõjust vabastatud enesekohase hinnangu jäägid salvestati iseseisvate muutujatena.

Seejärel viidi läbi korrelatsioonanalüüs SDE ja IM skaaladega seoste leidmiseks. (Tabel 3). Leiti kolm statistiliselt olulist seost. Spearmani Roo $\rho = -0.41$, $p < 0.001$ ehk SDE ja ärevuse jääkide skooride vahel on positiivne seos, mis on ka statistiliselt oluline.

Tabel 3. Spearmani korrelatsioonid

Muutuja	1.	2.	3.	4.
1. Ärevuse jääk				
2. Vältimise jääk	0.21			
3. Eneseupitamine	-0.41**	-0.15		
4. Muljekujundus	-0.27**	-0.24*	0.42**	
5. Enesehinnang	-0.32**	-0.40**	0.58**	0.40**

Enesehinnang

Kolmas püstitatud hüpotees oli kõrge enesehinnangu on positiivne seos mitteteadliku eneseesitlusega (SDE). Enesehinnangu skaala sisereliaablus Cronbachi alfa $\alpha=0,89$. Korrelatsioonanalüüs andis Spearmani Roo $\rho=0.58$, $p<0.01$ ehk SDE ja enesehinnangu skooride vahel esineb keskmine positiivne seos, mis on ka statistiliselt oluline (Tabel 3). Enesehinnang korreleerus positiivselt ka kõigi teiste muutujatega, kõik seosed statistiliselt olulised $p<0.01$ tasandil.

ARUTELU JA JÄRELDUSED

Küsimustike lõpuni täitmise protsent oli alla kolmandiku, mis on üsna madal. Sellel võib olla mitu põhjust, üks võimalik põhjendus on suhte pikkuse tingimuse täitmine, eriti vastajate puhul, kes jätsid üsna alguses pooleli. Teine võimalus on tundliku info avaldamisega seotud ebamugavustunne, mida on käsitletud ka varasemates uuringutes (Tourangeau & Yan 2007).

Esimene hüpotees sai osaliselt kinnitust. Partnerite vastuste vahel esines keskmisel tasemel positiivne korrelatsioon, mis oli ka statistiliselt oluline, kuid keskmiste analüüs näitas, et ainult ärevuse skaala hinnangute vahel esines erinevus, mis oli statistiliselt oluline. Kusjuures mõlema skaala korral hindasid partnerid skoori kõrgemaks, kui enesekohased hinnangud olid, kuigi efekti suurus oli väike. See vastab eelnevast kirjandusest püstitatud eeldusele, et inimestel on kalle hinnata end meeldivamalt, kui teised neid hindavad (Zerbe & Paulhus, 1987).

Küsimusi eraldi vaadates tulid märkimisväärselt esile kahe küsimuse hinnangute erinevused. „Raskel hetkel partneri poole pöördumine aitab alati“ ja „Ma ei muretse eriti sellepärast, et mind võidakse hüljata“ keskmiste vahel esines ligikaudu 20-punktiline erinevus. Mõlemad küsimused olid pööratud väärtusega skoorimisel ehk küsimuse algse püstitusega tugev nõustumine tähistab turvalist ja tervislikku lähisuhte mustrit. Enesekohased skoorid olid mõlemal kõrgemad, millest järeldub, et inimesed ise hindavad, et neil on turvalisem seotusstiil kui partneri arvates.

Statistiliselt oluline erinevus oli veel neljal küsimusel, millest kolm jätkasid mustrit, kus enesekohane „Mulle tundub, et minu partner ei taha nii suurt lähedust, nagu mulle meeldib“, „Harilikult arutan oma probleemid ja mured partneriga läbi“, „Ma tunnen muret, et mu partner ei hooli minust nii palju kui mina hoolin temast“. Üks ärevuse skaalaga seotud väide aga andis vastupidise tulemuse, kus inimesed ise hindasid end ärevamaks, kui nende partnerid „Minu lähedusevajadus hirmutab mõnikord inimesi minust eemale“, mis on ainus selle suunaga oluliselt erinev vastus.

Ärevuse jääkide ja kahe sotsiaalse soovitavuse dimensiooni vahel esines keskmine seos eneseupitamisega ja nõrk seos muljekujundusega, mõlemad statistiliselt olulised. Vältimise jäägid

seonusid nõrgalt ainult muljekujundusega. Kõik mainitud seosed olid negatiivsed, mis tähendab, et kõrge sotsiaalse soovitavuse skoori puhul on jääkide väärtus pigem negatiivne – partner hindas isikut keskmiselt ärevamaks, kui ta ise. Sellest järeldub, et partnerite vaheline hinnangute erinevus on vähemalt osaliselt seletatav sotsiaalse soovitavusega, seda kõige rohkem ärevuse ja eneseupitamise seoses. Huvitav, miks ärevuse ilustamine seondub kõige tugevamalt mitteteadliku eneseesitlusega?

Jääkide võrdlus kujutab sisuliselt endast partnerite eriarvamusi, eemaldades ühisosa, mida partnerid nägid sarnaselt. Eelnev kirjandus on näidanud, et partnerid suudavad kõige paremini hinnata väliselt hästi nähtavaid ja kirjeldatavaid omadusi ning vähem täpselt peidetud või sisemisi tundeid, sealhulgas neurootilisust (Vazire, 2010). Sellest tulenevalt võib arvata, et kas partnerid ei taju piisava täpsusega teise sisemisi tundeid või just näevad neid liiga hästi läbi võrreldes katseisiku endaga, kes näeb end paremas valguses.

Nii partnerite hinnangute jääkidel kui ka sotsiaalse soovitavuse dimensioonidel esines statistiliselt oluline seos enesehinnanguga. Ärevuse jäägil nõrk negatiivne, vältimise jäägil keskmine negatiivne ja sotsiaalse soovitavusega keskmised positiivsed. Kõige tugevam oli enesehinnangu ja eneseupitamise vaheline positiivne seos, kolmas hüpotees sai kinnitust.

Kuigi antud uuringus leitud mõjud on võrdlemisi tagasihoidlikud, näidati olulist kallutatust näidata end sotsiaalselt soovitavas valguses seoses ärevusega, mida saab osaliselt selgitada mitteteadliku eneseesitlusega, mis on suurendatult positiivne. Kõrge enesehinnang on seotud mõlema sotsiaalse soovitavuse dimensiooniga, tugevamalt mitteteadliku eneseesitlusega. Ei ole kindel kas ja millises suunas need üksteist mõjutavad.

Algne eeldus kirjanduse põhjal oli, et kõrgema enesehinnanguga inimesed näevad end positiivsemas valguses ning seega enda jaoks tõepäraselt alaraporteeriks ebasoovitavaid jooni ja üleraporteeriks meeldivaid jooni vastavalt oma kõrgendatud nägemusele endast. Samas võib ka oletada, et paisutatakse minapilti teadlikult tervisliku enesehinnangu hoidmiseks, isegi kui reaalsuses end nii ei hinnata. Seda toetab uuring, kus leiti, et sotsiaalne soovitavuse suhtes kontrollimine vähendas vähesel määral ärevuse ja enesehinnangu korrelatsiooni (Riketta, 2004).

Veel võib kõrge enesehinnangu skoor olla omakorda sotsiaalselt soovitava vastamise tulemus kui meeldiv ja edukusega seostatav omadus. Sarnaste küsimuste üle on ka varem juureldud ja leitud, et eelkõige vältiva seotusstiiliga inimestel ei tähenda kõrge raporteeritud enesehinnang ja minapilt alati seda, et need on tõepoolest kõrged, vaid tegelikult on enesehinnang niivõrd madal, et ei talu eneses vigade nägemist ja tunnistamist ning idealiseerib end kaitsemehhanismina (Mikulincer, 1995).

Varasemalt on leitud, et eneseupitamise skoor ei tähenda alati võimetust näha ennast piisavalt realistlikult, vaid võib tähistada ka tugevat normikohast käitumist (Borkenau, & Zaltauskas, 2009). Siinkohal võttes arvesse, et lähisuhte muster on suhteliselt stabiilne ja vähese muutuvusega ning ka need muutused on pigem seletatavad pideva tundlikkuse kui situatsiooni abil (Davila, Burge & Hammen, 1997), on ebatõenäoline, et inimesed suudavad harjutada end seotusstiilide osas normikohasemalt käituma. Täiskasvanuea lähisuhte seotusstiilid on mõjutatud lapsepõlve seotusstiilidest lapsevanematega ning see mõju on võrdlemisi pikaajaline (Feeney, & Noller, 1990),

Käesolev töö andis panuse eestlaste seas lähisuhete seotusstiilide hindamise usaldusväärse uurimise suhtes analüüsides partnerite vastuste kokkulangevust sotsiaalselt soovitavuse suhtes ja seoses enesehinnanguga. Töö tulemustest võib järeldada, et eelkõige äreva seotusstiili järgse käitumise tunnistamine on eestlaste seas teatud määral soovimatu ja võib viia kallutatud vastuste andmiseni.

Antud töös leitud suunad on üsnagi vastavuses eelnevate eestlaste näitel tehtud uurimustega, kus partnerite vastuste kokkulangevus oli märkimisväärne ja teist inimest hinnati tõepäraselt, sugudevahelisi erinevusi ei leitud (Allik, de Vries & Realo, 2016) ning partneritevahelised hinnangud võib käsitleda toetava ja valideeriva vahendina (Dobewall, Aavik, Konstabel, Schwartz & Realo, 2014).

Piirangud

Kõigepealt tuleb välja tuua, et uuringu valim ei ole sotsiaalsete gruppide suhtes üldistamiseks esinduslik vanuse, suhte pikkuse ega hariduse osas, koosnedes suures osas autori nooremajaloolisest suhtlusringkonnast, lumepalli meetodil leitud kaugematest tutvustest ja vähesemal määral foorumites vastanutest.

Teiseks on partnerite hinnangute kokkulangevuse ja jääkidega analüüside tegemise aluseks võetud eeldus, et partnerid andisid oma hinnanguid võimalikult ausalt ja neil ei olnud märkimisväärseid motiive vastuseid kallutada. Selle kindlustamiseks tagati neile konfidentsiaalsus ja anonüümsus ning anti selged juhised täita küsimustikku partnerist eraldatud ruumis ilma mõjutusteta ja selgitati ausate vastuste olulisust uuringu usaldusväärseuse nimel, mis kirjanduse näitel suurendab motivatsiooni tõepäraselt hinnata, aga suurendab ka negatiivsemaid hinnanguid (Biesanz & Human, 2010).

Samas ei ole võimalik kontrollida, kuidas küsimustikke tegelikult täideti ja millise mõjutuse või motivatsiooniga, seega tuleb järelduste tegemisel olla ettevaatlik, sest võib esineda teadmata määral kallutatust (Vésteinsdóttir, Steingrimsdóttir, Joinson, Reips & Thorsdóttir, 2019). Partnerite vaheliste isiksusejoonte hinnangute kokkulangevuse analüüsimine on keeruline ja nüanssirikas, sest sõltuvalt meetoditest võib olla erinevaid mõjutegureid ja erinevaid tulemusi (Rogers, Wood, D & Furr, 2018).

Kasutatud materjalid:

Allik, J., de Vries, R. E., & Realo, A. (2016). Why are moderators of self-other agreement difficult to establish?. *Journal of Research in Personality*, 63, 72-83.

Baumeister, R. F., Tice, D. M., & Hutton, D. G. (1989). Self-presentational motivations and personality differences in self-esteem. *Journal Of Personality*, 57(3), 547-579. doi:10.1111/j.1467-6494.1989.tb02384.x

Biesanz, J. C., & Human, L. J. (2010). The cost of forming more accurate impressions: Accuracy-motivated perceivers see the personality of others more distinctively but less normatively than perceivers without an explicit goal. *Psychological Science*, 21(4), 589-594.

Borkenau, P., & Zaltauskas, K. (2009). Effects of self-enhancement on agreement on personality profiles. *European Journal of Personality: Published for the European Association of Personality Psychology*, 23(2), 107-123.

Bowlby, J. (1988). *A Secure Base. Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. New York (Basic Books) 1988.

Connelly, B. S., & Ones, D. S. (2010). Another perspective on personality: Meta-analytic integration of observers' accuracy and predictive validity. *Psychological bulletin*, 136(6), 1092.

Crowne, D. P., & Marlowe, D. (1960). A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of consulting psychology*, 24(4), 349.

Davila, J., Burge, D., & Hammen, C. (1997). Why does attachment style change?. *Journal of personality and social psychology*, 73(4), 826.

Dobewall, H., Aavik, T., Konstabel, K., Schwartz, S. H., & Realo, A. (2014). A comparison of self-other agreement in personal values versus the Big Five personality traits. *Journal of Research in Personality*, 50, 1-10.

Edwards, A. L. (1953). The relationship between the judged desirability of a trait and the probability that the trait will be endorsed. *Journal of Applied Psychology*, 37(2), 90-93

Feeney, J. A., & Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of personality and Social Psychology*, 58(2), 281.

Holtgraves, T. (2004). Social Desirability and Self-Reports: Testing Models of Socially Desirable Responding. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(2), 161-172. <https://doi.org/10.1177/0146167203259930>

Huang, C. (2013). Relation between self-esteem and socially desirable responding and the role of socially desirable responding in the relation between self-esteem and performance. *European Journal of Psychology of Education*, 28(3), 663-683.

Huang, C. Y., Liao, H. Y., & Chang, S. H. (1998). Social desirability and the Clinical Self-Report Inventory: methodological reconsideration. *Journal of Clinical Psychology, 54*(4), 517-528.

Kim, H., Di Domenico, S. I., & Connelly, B. S. (2019). Self–Other Agreement in Personality Reports: A Meta-Analytic Comparison of Self- and Informant-Report Means. *Psychological Science, 30*(1), 129–138. <https://doi.org/10.1177/0956797618810000>

Konstabel, K., Aavik, T., & Allik, J. (2006). Social desirability and consensual validity of personality traits. *European Journal of Personality: Published for the European Association of Personality Psychology, 20*(7), 549-566.

Krumpal, I. (2013). Determinants of social desirability bias in sensitive surveys: a literature review. *Quality & Quantity, 47*(4), 2025-2047.

Leak, G. K., Parsons, C. J. (2001). The susceptibility of three attachment style measures to socially desirable responding. *Social behavior and personality, 29*(1), 21-30. DOI 10.2224/sbp.2001.29.1.21

Lee, K., & Ashton, M. C. (2017). Acquaintanceship and self/observer agreement in personality judgment. *Journal of Research in Personality, 70*, 1-5.

Lensvelt-Mulders, G. J. L. M. (2008). Surveying sensitive topics. *International handbook of survey methodology, 46*, 41.

McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1983). Social desirability scales: More substance than style. *Journal of consulting and clinical psychology, 51*(6), 882.

Mikulincer, M. (1995). Attachment style and the mental representation of the self. *Journal of personality and social psychology, 69*(6), 1203.

Paulhus, D. L. (1984). Two-Component Models of Socially Desirable Responding. *Journal of Personality and Social Psychology 46*(3), 598-609. . DOI: 10.1037/0022-3514.46.3.598

Paulhus, D. L. (1986). Self-deception and impression management in test responses. In *Personality assessment via questionnaires* (pp. 143-165). Springer, Berlin, Heidelberg.

Paulhus, D. L. (1988). Balanced inventory of desirable responding (BIDR). *Acceptance and Commitment Therapy. Measures Package, 41*, 79586-79587.

Pedregon, C. A., Farley, R. L., Davis, A., Wood, J. M., & Clark, R. D. (2012). Social desirability, personality questionnaires, and the “better than average” effect. *Personality and Individual Differences, 52*, 213–217. doi:10.1016/j.paid.2011.10.022

Pullmann, H., & Allik, J. (2000). The Rosenberg Self-Esteem Scale: its dimensionality, stability and personality correlates in Estonian. *Personality and Individual Differences*, 28(4), 701-715.

Riketta, M. (2004). Does social desirability inflate the correlation between self-esteem and anxiety?. *Psychological Reports*, 94(3_suppl), 1232-1234.

Rogers, K. H., Wood, D., & Furr, R. M. (2018). Assessment of similarity and self-other agreement in dyadic relationships: A guide to best practices. *Journal of Social and Personal Relationships*, 35(1), 112–134. <https://doi.org/10.1177/0265407517712615>

Shavelson, R. J., & Bolus, R. (1982). Self concept: The interplay of theory and methods. *Journal of educational Psychology*, 74(1), 3.

Singer, E., Von Thurn, D. R., & Miller, E. R. (1995). Confidentiality assurances and response: A quantitative review of the experimental literature. *Public Opinion Quarterly*, 59(1), 66-77.

Tourangeau, R., & Smith, T. W. (1996). Asking sensitive questions: The impact of data collection mode, question format, and question context. *Public opinion quarterly*, 60(2), 275-304.

Tourangeau, R., & Yan, T. (2007). Sensitive Questions in Surveys. *Psychological Bulletin*, 133(5), 859-883.

VanderDrift, L. E., Tyler, J. M., & Ma, L. (2015). Self-Presentation of Romantic Relationships: Audience, Attachment, and the Self-Presentation of Relationship Intimacy. *Self & Identity*, 14(4), 453-463. doi:10.1080/15298868.2015.1009939

Vazire, S. (2010). Who knows what about a person? The self–other knowledge asymmetry (SOKA) model. *Journal of personality and social psychology*, 98(2), 281.

Vazire, S., & Mehl, M. R. (2008). Knowing me, knowing you: the accuracy and unique predictive validity of self-ratings and other-ratings of daily behavior. *Journal of personality and social psychology*, 95(5), 1202.

Vésteinsdóttir, V., Steingrimsdóttir, E. D., Joinson, A., Reips, U. D., & Thorsdóttir, F. (2019). Social desirability in spouse ratings. *Psychological reports*, 122(2), 593-608.

Zerbe, W. J., & Paulhus, D. L. (1987). Socially desirable responding in organizational behavior: A reconception. *Academy of Management Review*, 12(2), 250-264.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrekselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Maria Olmann